

บทที่ 2

ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้จะได้กล่าวถึงทฤษฎี งานวิจัย และแนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาจังหวัดภูเก็ต การใช้ที่ดิน รวมทั้งการท่องเที่ยวเพื่อที่จะได้เป็นข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญสำหรับการกำหนดแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาศาลเจ้าจีนในการพัฒนาเมืองและชุมชนภูเก็ตต่อไป ซึ่งกล่าวได้เป็นลำดับ ดังนี้

2.1 บทบาทของจังหวัดภูเก็ตในระดับนโยบาย

จากการที่จังหวัดภูเก็ตเป็นเมืองที่มีความสำคัญในลำดับสูงของประเทศ จึงได้มีการกำหนดบทบาทและหน้าที่ของชุมชนไว้ในแผนพัฒนาระดับต่าง ๆ เกือบทุกระดับ เพื่อบ่งชี้แนวทางการพัฒนาในอนาคต ซึ่งกล่าวได้เป็นลำดับ ดังนี้

2.1.1 แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) ได้กำหนดทิศทางการพัฒนาจังหวัดภูเก็ตในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการกระจายการพัฒนาเมือง และบริการพื้นฐานไปสู่ส่วนภูมิภาคต่าง ๆ สำหรับภาคใต้นั้นได้กำหนดให้ภูเก็ตเป็นเมืองท่า และศูนย์กลางธุรกิจการค้าระหว่างประเทศ การท่องเที่ยว การบริการและอุตสาหกรรมส่งออกของภาคใต้ตอนบน พร้อมทั้งเชื่อมโยงการพัฒนา กับนครศรีธรรมราช

2.1.2 แผนพัฒนายุทธศาสตร์ : จังหวัดภูเก็ต ได้กำหนดภารกิจของจังหวัดภูเก็ตในอนาคตไว้ 4 ประการ คือ

- 1) เป็นศูนย์กลางการค้านานาชาติและท่องเที่ยว
- 2) มีอิสระในด้านบริการ การจัดการ และภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาจังหวัด
- 3) มีการพัฒนาคุณภาพชีวิต ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

- 4) มีการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ส่งเสริม ขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงาม¹

2.1.3 **ผังโครงสร้างจังหวัดภูเก็ต** ได้กำหนดนโยบายในการใช้ที่ดิน ปี 2544 ของจังหวัดภูเก็ตไว้ดังนี้ คือ

- 1) เพื่อควบคุมสภาพแวดล้อมของจังหวัดภูเก็ตให้อยู่ในสภาพดี
- 2) เพื่อลดความขัดแย้งของการใช้ที่ดินหลายประเภทในพื้นที่จำกัด ให้กิจกรรมต่าง ๆ สามารถพัฒนาไปพร้อมกันอย่างสอดคล้อง
- 3) สงวนพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธารและป่าชายเลน เพื่อรักษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่ดีเอาไว้
- 4) อนุรักษ์พื้นที่ที่มีความงามตามธรรมชาติและสถานที่ท่องเที่ยวให้พัฒนาโดยไม่ทำลายสภาพแวดล้อมและเอกลักษณ์ประจำถิ่น
- 5) สงวนพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการเกษตรไว้ และใช้เนื้อที่เกษตรกรรมที่มีอยู่อย่างจำกัดให้มีประสิทธิภาพ
- 6) การใช้ที่ดินเพื่ออุตสาหกรรมไม่ควรอยู่กระจัดกระจาย ควรอยู่ในนิคมหรือย่านอุตสาหกรรมที่เสนอแนะไว้ เพื่อไม่ให้อุตสาหกรรมรบกวนกิจกรรมทางเศรษฐกิจอื่น ๆ และเพื่ออนุรักษ์สภาพแวดล้อมและทรัพยากรการท่องเที่ยว²

2.1.4 **ผังเมืองรวมเมืองภูเก็ต** ได้กำหนดบทบาทและหน้าที่ของชุมชนเมืองภูเก็ตในการวางและจัดทำผังเมืองรวมเมืองภูเก็ตไว้ ดังนี้

- 1) ให้ชุมชนเมืองภูเก็ตเป็นศูนย์กลางการบริหารและการปกครองของจังหวัด
- 2) ส่งเสริมพาณิชย์กรรมและการบริการให้สัมพันธ์กับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว
- 3) พัฒนาการบริการทางด้านสังคม การสาธารณสุขูปโภค และสาธารณูปการให้เพียงพอและได้มาตรฐาน
- 4) อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม³

¹ **แผนยุทธศาสตร์จังหวัดภูเก็ต**, 2535 หน้า 3

² สำนักผังเมือง กระทรวงมหาดไทย **ผังโครงสร้างจังหวัดภูเก็ต** 2528, หน้า 67-68

³ ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ เล่ม 107 ตอนที่ 258 วันที่ 27 ธันวาคม 2533 หน้า 2

2.1.5 แผนการลงทุนจังหวัดภูเก็ต ปี 2537 - 2541 ได้เสนอโครงการลงทุนตามแผนลงทุนเพื่อใช้เป็นแนวทางในการพิจารณาประกอบการลงทุนของภาคเอกชน ดังนี้

- 1) โครงการบริการเรือโดยสารภูเก็ต - กระบี่
- 2) โครงการศูนย์ศิลปวัฒนธรรมเขตเมืองเก่า
- 3) โครงการศูนย์ประชุมนานาชาติ
- 4) โครงการสถาบันฝึกอบรมการจัดการท่องเที่ยวและการโรงแรม
- 5) โครงการมหาวิทยาลัยนานาชาติ
- 6) โครงการบ้านจัดสรรสำหรับผู้มีรายได้น้อย
- 7) โครงการประปาเอกชน
- 8) โครงการระบบขนส่งในจังหวัดภูเก็ต
- 9) โครงการศูนย์อาหารท้องถิ่น
- 10) โครงการศูนย์ข้อมูลและข่าวสาร
- 11) โครงการธุรกิจให้เช่าต้นไม้
- 12) โครงการร้านขายของที่ระลึกตามราศีและปีเกิด
- 13) โครงการอู่ซ่อมเรือ

นอกจากนี้ในแผนยังได้มีโครงการที่รัฐควรที่จะเข้ามาสนับสนุนการพัฒนาจังหวัดภูเก็ต ในอนาคต ประกอบด้วย

- 1) โครงการศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดตั้งเทเลพอร์ตในจังหวัดภูเก็ต
- 2) โครงการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลและบริการธุรกิจ
- 3) โครงการพัฒนาท่าเรือน้ำลึกภูเก็ตเพื่อรองรับการท่องเที่ยว⁴

2.1.6 แผนการพัฒนาก่อสร้างภาคใต้ จังหวัดพังงา กระบี่ และภูเก็ต ได้เสนอแนวคิดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัฒนธรรมไว้ในเขตจังหวัดภูเก็ต คือ การฟื้นฟูอาคารประวัติศาสตร์ในเมืองภูเก็ตที่มีความสวยงามทางสถาปัตยกรรม ได้แก่

⁴ สถาบันนโยบายศึกษา บริษัทบริการข้อมูลผู้จัดการจำกัด, แผนลงทุนจังหวัดภูเก็ต

- 1) อาคารทางศาสนา : วัด ศาลเจ้า และมัสยิด
- 2) อาคารพาณิชย์ : ร้านค้า
- 3) อาคารทั่ว ๆ ไป
- 4) สถาปัตยกรรมในเขตโบราณสถานภูเก็ต⁵

2.1.7 แผนพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดภูเก็ต 5 ปี (พ.ศ. 2535 - 2539) ได้เสนอแนะกลยุทธ์และแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดภูเก็ต ไว้ดังนี้

- 1) การป้องกัน (Protection) เพื่อป้องกันและรักษาคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยวให้สามารถรองรับการขยายตัวด้านการตลาดได้ในระยะยาว โดยมีแนวทางในการดำเนินการ คือ
 - (1) กำหนดพื้นที่เป้าหมายเพื่อการบูรณะบริหาร และจัดการสำหรับแหล่งท่องเที่ยวประเภททรัพยากรธรรมชาติ และเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรมให้ชัดเจน
 - (2) เชื่อมโยงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเป้าหมายกับการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นกระบวนการเดียวกัน โดยกำหนดมาตรการเพื่อแก้ไขปัญหาและฟื้นฟูสภาพแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวที่เสื่อมโทรม และจัดทำแผนบริหารเพื่อเป็นเงื่อนไขในการป้องกันและรักษาไว้ซึ่งสภาพแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ
 - (3) สนับสนุนให้ประชาชน ธุรกิจเอกชน ตลอดจนองค์กรของรัฐในระดับท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหาร บูรณะ และจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวทางธรรมชาติอย่างเหมาะสมเป็นระบบ
 - (4) กำหนดแนวทางและหลักเกณฑ์เพื่อการอนุรักษ์บำรุงรักษาและส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว โดยเน้นบทบาทการมีส่วนร่วมขององค์กรทางศาสนา ประชาชน และธุรกิจเอกชนที่ได้รับผลโดยตรงจากแหล่งท่องเที่ยว
- 2) การปรับปรุง (Restoration) โดยการปรับปรุงประสิทธิภาพการบริหารราชการและกฎหมาย ข้อระเบียบที่เกี่ยวข้องให้เอื้อต่อการพัฒนา และส่งเสริมการท่องเที่ยว ซึ่งมีแนวทางในการดำเนินงาน คือ
 - (1) ให้องค์กรเอกชนและประชาชนในระดับท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยมีแผนจังหวัด 5 ปี เป็นแผนชี้นำแผนงาน และกิจกรรมด้านการดำเนินงาน

⁵ แผนการพัฒนาการท่องเที่ยวภาคใต้ จังหวัดพังงา กระบี่ และภูเก็ต, การท่องเที่ยวประเภทวัฒนธรรม, 2532 หน้า 12

(2) เปรียบเทียบการปรับปรุงกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยเน้นการจัดระเบียบและกำกับดูแลเพื่อให้เกิดความเป็นธรรม ทั้งในการดำเนินธุรกิจของภาคเอกชน และการดำเนินงานของภาครัฐ เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของตลาดการท่องเที่ยว

3) **การอนุรักษ์ (Conservation)** โดยการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่เหลืออยู่ เพื่อความสมดุลย์ของระบบนิเวศวิทยา และเพื่อใช้ประโยชน์อย่างต่อเนื่อง รวมทั้งการอนุรักษ์ รักษา ฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ซึ่งมีแนวทางการดำเนินการ ดังนี้

(1) กำหนดให้มีการควบคุมการใช้ที่ดินและควบคุมอาคารในแต่ละพื้นที่อย่างชัดเจน และครอบคลุมพื้นที่ทั้งจังหวัด มีการกำหนดกฎเกณฑ์การใช้พื้นที่ว่าแต่ละจุด แต่ละเขตจะทำหรือใช้ทำอะไร โดยแบ่งการใช้ที่ดินชายฝั่งเป็น 4 เขต คือ

ก. เขตชายทะเล 1 กิโลเมตรจากชายฝั่ง แบ่งออกเป็นเขตเล่นน้ำ เขตกีฬาทางน้ำ เขตจอดเรือ และแนวปะการัง

ข. เขตชายหาด เพื่อประโยชน์ในการรักษาเนินทราย และพื้นที่โล่งสำหรับประกอบกิจกรรมบนชายหาด แบ่งออกเป็นระยะ 50 เมตร แรกจากจุดน้ำทะเลท่วมถึง ให้กำหนดความสูงของอาคารไม่เกิน 6 เมตร มีพื้นที่อาคารคลุมดินไม่เกินร้อยละ 25 ระยะ 50 - 500 เมตร หรือสุดเขตชุมชนให้กำหนดความสูงไม่เกิน 15 เมตร และพื้นที่อาคารคลุมดินไม่เกินร้อยละ 40 ของพื้นที่

ค. เขตชุมชน แบ่งเป็นเขตย่านการค้าและเขตที่อยู่อาศัย ย่านการค้าหนาแน่นมาก อนุญาตให้สร้างอาคารสูงและอาคารใหญ่ได้ แต่ให้อยู่ภายใต้พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร และเร่งรัดให้มีการดำเนินการในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

- วางและจัดทำผังเมืองเฉพาะ
- กำหนดให้มีการควบคุมการใช้ที่ดินและควบคุมอาคารในพื้นที่เหล่านั้น
- ปักผังแนວถนนและก่อสร้างถนนตามแนวที่ผังเมืองรวมกำหนด
- จัดให้มีหน่วยงานท้องถิ่นในระดับจังหวัดเพื่อดูแลและควบคุมการใช้

ที่ดินให้เป็นไปตามเงื่อนไขและระเบียบที่กำหนด

- ตัดถนนตามสภาพการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน

ง. เขตต้นน้ำพื้นที่สีเขียว ควบคุมไม่ให้สร้างอาคารและอาคารสูงเกิน 6 เมตร และห้ามสิ่งก่อสร้างคลุมดินเกินร้อยละ 5 ของพื้นที่ทั้งหมด

(2) กำหนดมาตรการในการควบคุมคุณภาพน้ำเสียทั้งในชุมชนเมือง และแหล่งท่องเที่ยว โดยต้องเร่งรัดดำเนินการโดยเร็ว

(3) กำหนดพื้นที่ป่าสงวนให้ชัดเจน ส่วนพื้นที่ที่ได้มีการออกเอกสารสิทธิ์ในการถือครองแต่ยังมีสภาพเป็นป่าอยู่ให้ก่อสร้างอาคารสูงไม่เกิน 6 เมตร มีที่ว่างไม่น้อยกว่าร้อยละ 95 สำหรับเขตพื้นที่ต้นน้ำลำธารให้กำหนดขอบเขตให้ชัดเจน และไม่ให้มีการก่อสร้างใด ๆ เพื่อรักษาแหล่งต้นน้ำลำธาร

(4) กำหนดเขตและหลักเกณฑ์การใช้ประโยชน์ในแนวปะการัง โดยอาศัยหลักของสภาพปะการัง การใช้ประโยชน์พื้นที่ สภาพทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม กฎหมาย และระเบียบที่บังคับ โดยแบ่งออกเป็น 3 เขต คือ

ก. เขตอนุรักษ์ กำหนดให้เป็นพื้นที่การศึกษาและวิจัย ได้แก่ แนวปะการังบริเวณหาดในยาง และแหลมพันวา

ข. เขตนันทนาการ กำหนดให้เป็นเขตพื้นที่นันทนาการและการพักผ่อนหย่อนใจ ได้แก่ แนวปะการังบริเวณอ่าวป่าตอง หาดกะตะ หาดกะตะน้อย เกาะเฮ และเกาะรายายน้อย

ค. เขตการใช้ประโยชน์ทั่วไป กำหนดให้เป็นเขตที่อนุญาตให้ใช้กิจกรรมในเรื่องการท่องเที่ยว การประมง และอื่น ๆ ภายใต้มาตรการที่กำหนด ได้แก่ แนวปะการังบริเวณหาดบางทางแหลมสน หาดกระหนตอนเหนือ อ่าวสน เกาะแก้วใหญ่ และเกาะรายายใหญ่

4) การพัฒนา (Development) โดยการพัฒนาและยกระดับคุณภาพทรัพยากรท่องเที่ยวและบุคลากรด้านการท่องเที่ยว ตลอดจนใช้ประโยชน์จากการพัฒนาระบบพื้นฐานหรือเพื่อการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีแนวทางในการดำเนินการ ดังนี้

(1) สร้างระบบบริการพื้นฐาน และโครงสร้างพื้นฐานให้มีคุณภาพ โดยเฉพาะโครงข่ายคมนาคม ไฟฟ้า ประปา และโทรศัพท์

(2) เชื่อมโครงการที่มีอยู่แล้วให้เต็มระบบ สามารถติดต่อกันได้อย่างสะดวกทั้งทางบก ทางน้ำ และทางอากาศ ให้สอดคล้องกับวงจรการท่องเที่ยว

(3) เพิ่มบทบาทให้ภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา และกระจายการบริการพื้นฐานที่จำเป็น โดยเฉพาะในการลงทุนในกิจการสนามบินเพื่อให้สอดคล้องกับวงจรท่องเที่ยวนานาชาติของภูเก็ต

(4) เพิ่มประสิทธิภาพการบริการให้แก่นักท่องเที่ยว รวมทั้งความปลอดภัย

(5) จัดระบบการศึกษาของภาครัฐ เพื่อการผลิตบุคลากรให้ได้ปริมาณ และคุณภาพสอดคล้องกับความต้องการของตลาดการท่องเที่ยว

(6) สนับสนุนภาคเอกชนให้เข้ามามีบทบาทในการลงทุนด้านการผลิต และการฝึกอบรมบุคลากรให้มีคุณภาพ และมาตรฐานการให้บริการในระดับสูง

(7) พิจารณาแนวทางสนับสนุนการจัดตั้งศูนย์ฝึกอบรมบุคลากร ทั้งผู้ประกอบการ แรงงานในจังหวัดภูเก็ตให้ได้ทั้งปริมาณ คุณภาพและมาตรฐานสอดคล้องกับการขยายตัวของกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ต่าง ๆ⁶

จากบทบาทที่กำหนดไว้ในแผนระดับต่าง ๆ ทั้ง 7 ประเภทนั้น อาจกล่าวได้ว่าภูเก็ตมีความพร้อมและศักยภาพในการที่จะพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในระดับนานาชาติ และเป็นที่น่าสังเกตว่าแผนงานส่วนใหญ่จะเน้นเฉพาะการรักษาสภาพแวดล้อม และความสวยงามตามธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ ทั้ง ๆ ที่เกาะภูเก็ตยังมีอาคารและสถานที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์อีกเป็นจำนวนมาก

2.2 แนวความคิดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวด้านกายภาพประเภทโบราณสถาน

2.2.1 ความหมายของการอนุรักษ์และพัฒนา⁷

เนื่องจากการศึกษาในครั้งนี้ได้กล่าวถึงการอนุรักษ์และพัฒนา ดังนั้น จึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจความหมายของคำศัพท์ที่มีความหมายใกล้เคียงกัน เพื่อบ่งบอกระดับ ประเภทและวิธีการของการอนุรักษ์ และระดับของความเข้มงวดในทางปฏิบัติที่แตกต่างกัน เพื่อให้เกิดความเหมาะสมสำหรับความเป็นอยู่ของสังคม และเป็นการเปิดโอกาสให้มนุษย์ได้มีการพัฒนาอย่างเหมาะสม ทั้งนี้ เพราะถ้าการอนุรักษ์หมายถึงเฉพาะเป็นเพียงการควบคุมเข้มงวด ห้ามแตะต้อง ห้ามเปลี่ยนแปลงไปทุกอย่าง บ้านเมืองก็จะไม่เจริญ เมื่อมีข้อห้ามมากแต่ความต้องการสูงก็จะเกิดการฝ่าฝืนลักลอบและทำลายขึ้น

สำหรับความหมายของการอนุรักษ์ในเชิงภูมิสถาปัตยกรรม และสถาปัตยกรรมซึ่งเกี่ยวข้องกับการศึกษาในครั้งนี้ อาจสรุปความหมายถึงถ้อยคำอื่น ๆ ที่มีความหมายใกล้เคียงกันได้ ดังนี้

⁶ แผนพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดภูเก็ต 5 ปี 2535 - 2539, หน้า 3/1 - 3/5

⁷ รองศาสตราจารย์ เดชา บุญค้ำ "การอนุรักษ์กับการพัฒนา" ในวารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ฉบับพิเศษ ครอบคลุม 60 ปี 2536 หน้า 36 - 41

1) **การอนุรักษ์** (Conservation) หมายถึง กระบวนการสงวนรักษาที่ไม่เข้มงวด และเป็นลักษณะผ่อนคลายเป็นไปเพื่อการปกป้องสิ่งแวดล้อม ภูมิทัศน์หรือสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์มิให้สูญหายหรือถูกเปลี่ยนไปโดยการใช้อยู่หรือการบริโภคที่ไม่เหมาะสมหรือกล่าวโดยหลักการ ก็คือเป็นการพิทักษ์รักษาสภาพและเอกลักษณ์เดิมได้ แต่ไม่หวังห้ามในการใช้

นอกจากนั้นในพจนานุกรมภูมิสถาปัตยกรรมได้ให้นิยามเอาไว้ว่า "..... กิจกรรมทั้งภาครัฐและเอกชนเพื่อสำหรับส่งเสริมระดับการจำกัดการผลาญทรัพยากร อันได้แก่ แร่ธาตุ ดิน พืชพันธุ์ และสัตว์ การปฏิบัติการอนุรักษ์ที่ดี รวมถึงการตัดไม้ซึ่งแบบคัดเลือกควบคุมไปกับการปลูกป่าขนาดใหญ่ การอนุรักษ์เชิงจัดการได้แก่การกำจัดการใช้ ทุ่งหญ้า ทะเลทะเลทราย ลำธาร และแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์และทรัพยากรอื่น ๆ ไม่ให้เป็นไปในทางที่ผิด การอนุรักษ์สนับสนุนการทำเหมืองแร่ที่ฉลาดและถูกวิธีด้วย....." ดังเช่น การปรับปรุงบูรณะอาคารเก่าแก่เพื่อใช้ประโยชน์ใหม่ตามย่านเมืองเก่าโดยคงลักษณะเดิมเอาไว้ เป็นต้น

2) **การพิทักษ์รักษา** (Preservation) หมายถึง กระบวนการปกป้องโดย (1) สร้างเสริมความมั่นคงถาวร (2) สร้างใหม่ด้วยวิธีการและวัสดุดั้งเดิม (3) รักษาสภาพเดิม (4) ปรับปรุงสภาพและเสริมคุณภาพเฉพาะของสิ่งแวดล้อมภูมิทัศน์ หรืออาคารสถานที่ให้คงอยู่ตลอดไปอย่างถาวร และเมื่อพิจารณาจากพจนานุกรมภูมิสถาปัตยกรรมแล้ว จะเห็นได้ว่าความหมายของการพิทักษ์รักษา จะหมายถึงกิจกรรมทั้งภาครัฐและเอกชนเพื่อส่งเสริมให้ความเป็นธรรมชาติแท้ หรือภูมิทัศน์ดั้งเดิมคงอยู่ตลอดไปโดยปราศจากการแตะต้อง หรือการเปลี่ยนแปลงใด ๆ การพิทักษ์รักษา มีความเข้มงวดกวดขันจำกัดการใช้บริเวณดังกล่าวเป็นอย่างสูง ทั้งนี้เพื่อปกป้องมิให้เกิดความเสียหายขึ้นแม้แต่เล็กน้อย หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าเป็นลัทธิการปกป้องที่เข้มงวดที่มีการอนุรักษ์เป็นตัวเสริม ดังเช่น การอนุรักษ์ภาพฝาผนัง ภาพเขียน ศิลปวัตถุ เป็นต้น

3) **การบูรณะ** (Restoration) หมายถึง การบูรณะสิ่งแวดล้อมภูมิทัศน์ หรืออาคารสถานที่ที่เสื่อมโทรม หรือหมดสภาพขึ้นมาใหม่ให้มีรูปร่างลักษณะและสภาพเหมือนเดิม โดยเลือกยุคที่เหมาะสม สภาพหรือรูปร่างลักษณะรวมทั้งสไตล์ที่จะบูรณะให้เป็นไปนั้นจะต้องมีความถูกต้องอย่างเข้มงวด โดยการค้นคว้าวิจัยอย่างจริงจัง และถูกต้องที่สุด ดังเช่นการบูรณะวัดเก่าบางแห่งในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่เหลือฐานและผนังบางส่วนขึ้นมาใหม่

4) **การฟื้นฟูหรือการปฏิสังขรณ์** (Rehabilitation) หมายถึง การฟื้นฟูสภาพของภูมิทัศน์ อาคารสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ให้กลับอยู่ในสภาพที่ใช้ประโยชน์ได้ ซึ่งโดยปกติจะทำในระดับเพียงการซ่อมแซมให้มีสภาพดี และอาจรวมถึงการปรับสภาพเล็กน้อยเพื่อให้สะดวกแก่การใช้งาน ระดับของการรักษาความแท้ดั้งเดิมเป็นรอง ดังเช่น การซ่อมแซมและปรับปรุงอาคารเก่าแก่บางหลังในโบราณสถานเพื่อใช้เป็นแหล่งตั้งดูนกท่องเที่ยว และยอมให้ใช้งานในสภาพเบาบางได้ เช่น ใช้เป็นร้านขายของที่ระลึกเล็ก ๆ น้อย ๆ ขายตัว หรือจัดนิทรรศการขนาดเล็ก เป็นต้น

5) การสร้างของเก่าขึ้นมาใหม่ (Reconstruction) หมายถึง การสร้างภูมิทัศน์หรืออาคารแบบดั้งเดิมขึ้นมาใหม่จากอาคารหรือสถานที่ที่เป็นประวัติศาสตร์เดิมที่เสื่อมสูญไปแล้ว โดยสร้างขึ้น ณ ที่ใดก็ได้โดยไม่จำเป็นต้องเป็นที่เดิมแต่สร้างเหมือนเดิมทุกประการ ตั้งแต่ฐานตึกลงขึ้นไป รูปแบบที่สร้างจะต้องเก็บหรือค้นคว้าวิจัยจากเอกสาร หลักฐานทางประวัติศาสตร์ ภาพถ่ายหรือภาพถ่ายเก่า ความแท้ขึ้นอยู่กับเอกสารหลักฐานและทุนทรัพย์ที่เอื้ออำนวย ดังเช่น การสร้างพระที่นั่งศรีสรรเพชญ์ในเมืองโบราณบางปู ทั้งนี้ ไม่รวมถึงการสร้างอาคารโบราณจำลองจากภาคต่าง ๆ ซึ่งไม่ถือเป็นการสร้างของเก่าขึ้นมาใหม่ แต่เรียกว่าเป็นการจำลองย่อส่วน

6) การแปลความหมาย (Interpretation) หมายถึง การรักษาลักษณะดั้งเดิมของสิ่งแวดล้อมภูมิทัศน์ และอาคารสถานที่เก่าแก่ไว้บ้างโดยสอดใส่การใช้สอยอย่างใหม่ ๆ ตามสภาวะเศรษฐกิจของยุคใหม่ การค้นคว้าวิจัยถือเป็นองค์ประกอบหลักของการออกแบบ ซึ่งจะต้องนำลักษณะและการใช้สอยใหม่ ดังเช่นการสร้างอาคารใหม่ในเขตเมืองเก่า เพื่อเป็นศูนย์บริการ ภัตตาคาร โรงแรม ที่พักอาศัย โดยใช้ลักษณะเดิม รวมทั้งการดัดแปลงอาคารเก่าให้คงรูปสำคัญบางประการโดยเปลี่ยนการใช้สอยจากเดิมอย่างสิ้นเชิง เช่น โรงแรมโซฟิเทลที่หัวหิน และศูนย์บริการนักท่องเที่ยวพนมรุ้ง เป็นต้น

7) การสงวนไว้ใช้ (Reservation) หมายถึง การสงวนไว้ใช้ประโยชน์ในภายหน้า ซึ่งการใช้ประโยชน์ในภายหน้าอาจเปลี่ยนแปลงไปจากสภาพเดิมเล็กน้อย หรือโดยสิ้นเชิงก็ได้ ดังเช่นป่าสงวนที่ยอมอนุญาตให้คนเข้าไปเก็บของป่า ตัดไม้ได้ หรือที่ดินที่สงวนไว้เพื่อการผังเมือง การสาธารณูปโภคและคมนาคม เป็นต้น

2.2.2 แนวคิดโดยทั่วไป

เนื่องจากโบราณสถานที่พบในประเทศไทยนั้นมีอยู่เป็นจำนวนมาก และมีลักษณะรูปแบบทางศิลปแตกต่างกันไปตามยุคสมัย ซึ่งในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานด้านกายภาพ จำเป็นต้องรักษาเอกลักษณ์ของโบราณสถานแต่ละแห่งเอาไว้ และได้แบ่งกลุ่มของโบราณสถานออกเป็นกลุ่มต่าง ๆ ตามทำเลที่ตั้ง ดังนี้

กลุ่มที่ 1 โบราณสถานที่ตั้งอยู่เป็นจุด ๆ โดดเดี่ยวแยกออกจากชุมชนหรือโบราณสถานอื่น ๆ

กลุ่มที่ 2 โบราณสถานที่มีที่ตั้งรวมกลุ่มหรือกระจายอยู่ในพื้นที่ชุมชน หรือนอกชุมชน

กลุ่มที่ 3 โบราณสถานที่มีที่ตั้งรวมกลุ่มอยู่ในที่มีสิ่งแวดล้อมเป็นธรรมชาติ หรือใช้สถานที่ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ

กลุ่มที่ 4 โบราณสถานที่ตั้งอยู่ในแหล่งโบราณคดีที่เป็นชุมชนโบราณ

จากหลักเกณฑ์ดังกล่าวข้างต้นอาจกล่าวได้ว่าการศึกษาเกี่ยวกับการประมาณหรืออนุรักษ์ศาลเจ้าจีนบนเกาะภูเก็ตนั้น เป็นการศึกษาในลักษณะของกลุ่มที่ 2 คือเป็นโบราณสถานที่ตั้งรวมกลุ่มหรือกระจายอยู่ในพื้นที่ชุมชน

สำหรับแนวความคิดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวด้านกายภาพประเภทโบราณสถาน สามารถสรุปเป็นแนวทางการศึกษาในประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหรืออนุรักษ์ได้ ดังนี้

- 1) การศึกษาสภาพทั่วไป จะต้องศึกษาถึงที่ตั้ง สภาพภูมิประเทศ ลักษณะของโบราณสถาน และองค์ประกอบภายในของโบราณสถานนั้น
- 2) การศึกษาประวัติความเป็นมา โดยจะต้องศึกษาเรื่องความเป็นมาในลักษณะของความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และความสัมพันธ์กับบทบาทและหน้าที่กับชุมชน
- 3) การศึกษาสภาพปัญหาในปัจจุบัน ทั้งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับอาคารโบราณสถานนั้น การใช้ที่ดินโดยรอบและสภาพแวดล้อม รวมทั้งปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการจราจรและองค์ประกอบของการท่องเที่ยว เป็นต้น
- 4) การเสนอแนวทางในการพัฒนาและอนุรักษ์ในด้านกายภาพ ประกอบด้วย การปรับปรุงอาคารโบราณสถาน การจัดทำเส้นทางเข้าชมโบราณสถาน และทางเดินเท้า ซึ่งจำเป็นต้องคำนึงถึงสภาพภูมิทัศน์ และการรักษารักรรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น นอกจากนี้ถ้าเป็นกรณีการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ยังจะต้องจัดเตรียมสิ่งอำนวยความสะดวก ดังนี้ คือ ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ลานจอดรถ จุดพักบริการอาหาร-เครื่องดื่ม การจัดทำสื่อความหมายต่าง ๆ เช่น แผ่นผังของที่ตั้งโบราณสถาน ประวัติและคำอธิบายสั้น ๆ เป็นป้ายปักหน้าโบราณสถาน เป็นต้น

2.2.3 แนวทางการจัดทำแผนพัฒนา

ในการศึกษาโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์วัดพระพายหลวง ซึ่งเป็นโครงการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยนั้น ได้กำหนดแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนา ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการศึกษาเพื่ออนุรักษ์และพัฒนาศาลเจ้าจีนบนเกาะภูเก็ตได้ ดังนี้ กล่าวคือ จะต้องพิจารณาถึงประเด็นต่าง ๆ ที่สำคัญ ประกอบด้วย

1) หลักการในการจัดทำแผนพัฒนา

(1) ในด้านโบราณสถานควรมีเป้าหมายเพื่อการดูแลโบราณสถานให้คงอยู่ในสภาพปัจจุบันมิให้พังทลายลง ส่วนงานบูรณะเพิ่มเติมควรทำให้ถูกต้อง ตามหลักวิชาการ

(2) ในด้านสภาพแวดล้อมควรจัดให้มีความกลมกลืน และส่งเสริมให้โบราณสถานมีความเด่นชัดในทางทัศนียภาพมากขึ้น

(3) จัดเส้นทางคมนาคมให้เชื่อมโยงระหว่างโบราณสถานแต่ละแห่งเพื่อสะดวกต่อการเข้าชมและดูแลรักษาโบราณสถาน

(4) จัดประเภทการใช้ที่ดินให้สอดคล้องและเหมาะสมในบริเวณโดยรอบโบราณสถานและจัดเตรียมสิ่งอำนวยความสะดวกให้ครบถ้วน

(5) จัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกในเรื่องการท่องเที่ยว

(6) ในการจัดทำแผนการพัฒนาควรคำนึงถึงผลที่เกิดขึ้นตามมา และเหมาะสมกับทุนทรัพย์และความสามารถในการบริการโครงการ

(7) ในการพัฒนาโครงการควรคำนึงถึงผลประโยชน์ตอบแทนทางเศรษฐกิจ เช่น รายได้และการจ้างงานที่จะเกิดขึ้นแก่ท้องถิ่น

2) ผังพัฒนาการใช้ที่ดิน

3) ผังแสดงการจัดชุมชน

4) ผังแม่บทการท่องเที่ยว

5) ผังแม่บทสาธารณูปโภคและผังแสดงถนน⁸

2.2.4 แนวความคิดในการออกแบบเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา

ในการจัดทำโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์วัดพระพายหลวง ได้เสนอแนวความคิดในการออกแบบในส่วนที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถาน ซึ่งถือเป็นแนวทางสำหรับการให้ข้อเสนอแนะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและอนุรักษ์ศาลเจ้าจันบนเกาะภูเก็ตได้ ดังนี้

1) แนวความคิดในการออกแบบด้านอนุรักษ์ มีดังนี้

(1) ต่อเติมสิ่งใหม่เฉพาะสิ่งที่จำเป็นที่สุด

⁸ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร "ศูนย์การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวด้านกายภาพประเภทโบราณสถาน" 2531 หน้า 2 - 1 ถึง 2 - 13.

(2) การเพิ่มสิ่งใหม่จะต้องไม่ทับหรือทำลายของเก่า

(3) สิ่งใหม่จะต้องดูแตกต่างและแยกออกจากของเก่าได้ แต่ต้องดูกลมกลืนกับของเก่าด้วย

(4) ผลจากการออกแบบปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์จะสามารถช่วยยับยั้งและลดความทรุดโทรมของโบราณสถานได้

(5) ในการออกแบบจะฟื้นฟูสภาพภูมิทัศน์ดังเช่นในอดีตเท่าที่จะค้นคว้าหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่แน่นอนได้ ทั้งนี้เพื่อสร้างบรรยากาศให้ใกล้เคียงกับสภาพของอดีต ทั้งสภาพโบราณสถานและสภาพภูมิทัศน์

(6) สิ่งใหม่ที่ต่อเติมควรง่ายต่อการรื้อถอน และมีตำแหน่งสอดคล้องกับหลักฐานเก่า

2) แนวความคิดในด้านการออกแบบสภาพแวดล้อม⁹ มีดังนี้

(1) การปรับปรุงสภาพแวดล้อมจะต้องสอดคล้องกับแนวความคิดด้านอนุรักษ์เป็นประการสำคัญ โดยเฉพาะการฟื้นฟูสภาพภูมิทัศน์ในอดีต

(2) ในบริเวณที่ไม่สามารถค้นหาหลักฐานทางประวัติศาสตร์ได้ ให้คงสภาพเดิมไว้มากที่สุด จะปรับปรุงเท่าที่จำเป็น ทั้งนี้ เพื่อที่จะไม่ไปทำลายหลักฐานทางประวัติศาสตร์

(3) นอกเหนือความคิดด้านอนุรักษ์แล้ว การปรับปรุงสภาพแวดล้อมจะต้องคำนึงถึงการท่องเที่ยวควบคู่กันไปด้วย

(4) การปรับปรุงสภาพแวดล้อมจะพิจารณาถึงการสงวนรักษา และป้องกันการทรุดโทรมของโบราณสถานจากธรรมชาติเป็นประการสำคัญ

(5) การปรับปรุงสภาพแวดล้อมและภูมิทัศน์จะต้องส่งเสริมโบราณสถานให้สวยงามและมีคุณค่ายิ่งขึ้น

3) แนวความคิดในการออกแบบด้านนิเวศน์วิทยา

(1) การปรับปรุงสภาพแวดล้อมจะต้องสอดคล้องกับระบบนิเวศน์วิทยาทางธรรมชาติ ทั้งนี้ เพื่อป้องกันการเปลี่ยนแปลงในทางทำลายระบบนิเวศน์เดิม

⁹ ภาควิชาภูมิสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์วัดพระพายหลวง 2528 หน้า 29

(2) การปรับปรุงทางนิเวศวิทยาที่ใช้สารเคมีเกี่ยวข้อง ควรพิจารณาอันดับหลังสุด เพื่อป้องกันการเปลี่ยนแปลงที่จะมีผลกระทบต่อระบบนิเวศน์

4) แนวความคิดในการออกแบบทางภูมิทัศน์เพื่อผลทางการท่องเที่ยวและการศึกษาหาความรู้

(1) การปรับปรุงภูมิทัศน์จะต้องแสดงออกถึงสภาพบรรยากาศในอดีตที่นักท่องเที่ยวและผู้ที่มาศึกษาจะเกิดความรู้สึกร่วมได้

(2) ระบบการนำชมและเส้นทางเข้าชมจะต้องเล่าเรื่องราวที่ต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์แก่นักท่องเที่ยวและผู้เข้าชมได้

(3) บริเวณที่มีความสวยงามและมีลักษณะเด่นเฉพาะตัว สามารถปรับปรุงให้เป็นจุดพักผ่อนวิวได้ ทั้งนี้ ส่วนที่ปรับปรุงจะต้องไม่เด่นชัดจนเกินจนทำลายหรือเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมเดิม

(4) ในการปรับปรุงภูมิทัศน์เพื่อผลทางด้านนี้จะต้องนำเสนอแนวความคิดทางด้านมุมมองมาพิจารณาประกอบด้วย นอกจากหลักการทางด้านอนุรักษ์ ทั้งนี้ เพื่อสร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยวแก่ผู้เข้าชมในภาพหรือทิวทัศน์ที่มองเห็น

(5) มีการสื่อความหมายและบอกเล่าประวัติความเป็นมาของโบราณสถานและสถานที่สำคัญ ๆ ด้วยป้ายแสดงข้อความแบบต่าง ๆ ที่เข้าใจง่าย รวมทั้งป้ายแสดงตำแหน่งและทิศทางของโบราณสถาน

(6) ตำแหน่งและศูนย์บริการด้านการท่องเที่ยวและการศึกษาจะต้องอยู่ในตำแหน่งที่เข้าถึงได้ง่ายอย่างสะดวกมีความต่อเนื่อง

(7) การให้ความรู้กับนักท่องเที่ยวจะต้องควบคู่กับการพักผ่อนหย่อนใจและเข้าชมโบราณสถาน

(8) กำหนดจุดพักผ่อนของนักท่องเที่ยวเพื่อเป็นที่พักรับประทานอาหาร เครื่องดื่ม รวมทั้งการขายของที่ระลึกอันจะเป็นการนำรายได้มาสู่พื้นที่

5) แนวความคิดในการออกแบบใช้วัสดุ จะต้องใช้วัสดุกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม แต่ในขณะเดียวกันจะต้องแยกออกจากของเก่าได้ด้วยรวมทั้งการออกแบบรายละเอียดของสิ่งของประกอบภูมิทัศน์ เช่น ป้าย ม้านั่ง เสาไฟ ถังขยะ ศาลา ห้องน้ำ และเสาไฟฟ้า เป็นต้น

6) แนวความคิดในการออกแบบพืชพันธุ์

- (1) ในบริเวณที่ปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ให้ใช้พืชพันธุ์ที่ตรงกับหลักฐานนั้นเพื่อสร้างบรรยากาศให้คล้ายอดีตมากที่สุด
- (2) พืชพันธุ์ที่ปลูกเพิ่มเพื่อประโยชน์ใช้สอยทางภูมิสถาปัตยกรรม ให้ใช้พันธุ์ไม้เดิมที่ขึ้นในท้องถิ่นหรือพันธุ์ไม้ในประเทศเดิม
- (3) หลีกเลี่ยงการใช้ต้นไม้ต่างถิ่นหรือต่างประเทศ
- (4) รักษาพันธุ์ไม้เดิมไว้ทั้งหมด เว้นในบริเวณที่ต้องการความโปร่งกับการจัดไม้พุ่มเตี้ยออกและริดกิ่งไม้ใหญ่ออก
- (5) ใช้ไม้ยืนต้นเป็นหลัก พันธุ์ไม้ควรทนทานและหลีกเลี่ยงไม้ล้มลุก
- (6) พันธุ์ไม้ประดับที่มีดอกควรปลูกในบริเวณที่ใกล้ชิดทางเดิน หรือผู้ดูเข้าชม ไม่ควรปลูกใกล้โบราณสถาน เพราะจะทำให้โบราณสถานดูด้อยค่าลงไป และควรใช้เท่าที่จำเป็น โดยกำหนดประเภทของสีเพื่อมิให้ดูฉูดฉาดจนเกินไป
- (7) พยายามใช้ไม้ยืนต้นที่มีดอกแทนพันธุ์ไม้ประดับที่มีดอกขนาดเล็ก เพราะดูแลรักษาง่ายกว่า และมีผลส่งเสริมต่อสภาพแวดล้อมและโบราณสถานมากกว่า
- (8) พันธุ์ไม้ในโบราณสถานที่เป็นวัด และโบราณสถานที่เป็นวัง ควรจะสร้างความรู้สึกรู้สึกที่แตกต่างกัน รวมทั้งบริเวณภายนอกวัดและวังด้วย
- (9) พันธุ์ไม้ต่าง ๆ ควรปลูกเป็นกลุ่มไม่กระจัดกระจาย

7) แนวความคิดในการออกแบบอาคารและสิ่งก่อสร้างใหม่

- (1) ความสูงของอาคารและสิ่งก่อสร้างบริเวณโดยรอบโบราณสถานจะต้องมีความสูงที่เหมาะสม ไม่ทำลายสภาพภูมิทัศน์
- (2) ลักษณะและรูปทรงของอาคารต้องมีความกลมกลืนกับตัวโบราณสถานหรือสภาพแวดล้อม
- (3) วัสดุใช้การสร้างอาคารควรเป็นวัสดุที่กลมกลืนกับโบราณสถาน
- (4) สีของอาคารหรือสิ่งก่อสร้างใหม่ควรเป็นสีธรรมชาติของวัสดุ
- (5) มีการซ่อนหรือปิดบังสิ่งก่อสร้างและอาคาร หรือถอยร่นมิให้เกะกะทัศนียภาพโดยทั่วไปในบริเวณ โดยใช้องค์ประกอบทางภูมิทัศน์ เช่น พันธุ์ไม้มาปิดบัง

8) แนวความคิดในการออกแบบถนน

- (1) ควรมีความกว้างเท่าที่จำเป็น
- (2) ออกแบบถนนให้แอบซ่อนไปกับภูมิทัศน์ตามสภาพภูมิประเทศและแนวของ

ต้นไม้

- (3) ในระยะที่ใกล้ชิดกับโบราณสถาน จะต้องวางถนนให้ดูสอดคล้องและกลมกลืนกับโบราณสถาน
- (4) ออกแบบถนนให้ผู้ขับรถยนต์ใช้ความเร็วต่ำ เช่น อาจมีแนวคันเดี่ยว ๆ กันเป็นระยะ หรือการเลือกใช้วัสดุผิวหยาบปูถนนบางช่วงเพื่อไม่ให้ขับเร็ว
- (5) บริเวณที่จอดรถควรซ่อนอยู่ในตำแหน่งที่ไม่บดบังทัศนียภาพที่สวยงามของโบราณสถาน

แนวความคิดด้านการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวด้านกายภาพดังกล่าวข้างต้น อาจนำมาประยุกต์ใช้กับการอนุรักษ์และพัฒนาศาลเจ้าจีนบนเกาะภูเก็ตได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพิจารณาถึงแนวความคิดในการออกแบบในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสภาพภูมิทัศน์ การควบคุมการใช้ที่ดินโดยรอบอาคารศาลเจ้าจีน เป็นต้น

2.3 แนวความคิดเกี่ยวกับการใช้ที่ดิน

เนื่องจากที่ดินเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญและมีอยู่อย่างจำกัด จึงถือเป็นปัจจัยพื้นฐานในทางเศรษฐกิจ อันจะก่อให้เกิดการผลิตและการประกอบกิจกรรมอื่น ๆ ตามมาอีกเป็นจำนวนมาก และจากการที่ทรัพยากรที่ดินเป็นทรัพยากรร่วม (Common Resource)¹⁰ ของชาติ รัฐจึงจำเป็นต้องเข้ามามีส่วนร่วมในฐานะคนกลางเพื่อจัดระเบียบการใช้ที่ดินให้เกิดประโยชน์สูงสุด สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติโดยส่วนรวม โดยเฉพาะการดำเนินการวางและ จัดทำผังเมืองรวมตามพระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ. 2518 ที่กำหนดไว้ การผังเมืองนั้นหมายถึง การวาง จัดทำ และดำเนินการให้เป็นไปตามผังเมืองรวมและผังเมืองเฉพาะในบริเวณเมืองหรือบริเวณที่เกี่ยวข้อง หรือชนบทเพื่อสร้างหรือพัฒนาเมือง หรือส่วนของเมืองขึ้นใหม่ หรือแทนเมือง หรือส่วนของเมืองที่ได้รับ

ความเสียหาย เพื่อให้มีหรือทำให้ดียิ่งขึ้นซึ่ง殊ลักษณะ ความสะดวกสบาย ความเป็นระเบียบ ความสวยงาม การใช้ประโยชน์ในทรัพย์สิน ความปลอดภัยของประชาชน และสวัสดิภาพของสังคม เพื่อส่งเสริมการเศรษฐกิจ สังคม และสภาพแวดล้อม เพื่อดำรงรักษาหรือบูรณะสถานที่และวัตถุที่มีประโยชน์ หรือคุณค่าในทางศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี หรือเพื่อบำรุงรักษาทรัพยากร ธรรมชาติ ภูมิประเทศที่งดงาม หรือมีคุณค่าในทางธรรมชาติ ¹¹

นอกจากนั้นเมื่อพิจารณาความหมายของผังเมืองรวม ซึ่งหมายถึง แผนผัง นโยบาย และโครงการ รวมทั้งมาตรการควบคุมโดยทั่วไป เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาและดำรงรักษาเมือง และบริเวณที่เกี่ยวข้องหรือชนบทในด้านการใช้ประโยชน์ในทรัพย์สิน การคมนาคมและขนส่ง การสาธารณูปโภค บริการสาธารณะ และสภาพแวดล้อมเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของการผังเมือง ¹²

จากแนวความคิดในเรื่องการกำหนดการใช้ที่ดินดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่าได้ครอบคลุมถึงการใช้ที่ดินทุกประเภท รวมทั้งการใช้ที่ดินประเภทศาลเจ้าจีนซึ่งเป็นหัวข้อของการศึกษาในครั้งนี้ เพื่อดำรงรักษาหรือบูรณะสถานที่และวัตถุที่มีประโยชน์หรือคุณค่าในทางศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี เป็นต้น

2.3.1 ความหมายของการใช้ที่ดิน ¹³

จากการที่ที่ดินเป็นพื้นที่ที่รองรับกิจกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์มากมาย ยากที่จะกล่าวได้อย่างครบถ้วน และมีการกำหนดความหมายที่แตกต่างกันออกไปตามวัตถุประสงค์ในเรื่องต่าง ๆ สำหรับการศึกษานี้ได้กำหนดให้การใช้ที่ดินแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

- 1) การใช้ที่ดินเพื่อเป็นอาคาร (Land Use for Building)
- 2) การใช้ที่ดินเพื่อกิจการอื่นมิใช่เป็นอาคาร (Land Use for Non - Building)

¹¹ ราชกิจจานุเบกษาฉบับพิเศษ เล่ม 92 ตอนที่ 33 วันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2518 พระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ. 2518 มาตรา 4.

¹² เรื่องเดียวกัน, มาตรา 4

¹³ วชิระ ขอบแตง "แนวความคิดทั่วไปและความจำเป็นในการควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดินบนเกาะภูเก็ต" เอกสารประกอบการสัมมนา วิธีการควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารบนเกาะภูเก็ต ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2537 หน้า 10.

การใช้ที่ดินเพื่อเป็นอาคาร เป็นการใช้ที่ดินที่พบเห็นโดยทั่วไป โดยเฉพาะในเขตที่เป็นชุมชนเมือง หรือเขตเทศบาล หรือเขตสุขาภิบาลนั่นเอง อาคารจะตั้งอยู่อย่างหนาแน่นในบริเวณที่เป็นศูนย์กลางชุมชน และจะค่อย ๆ เบาลงเมื่อห่างออกไปจากศูนย์กลาง และเมื่อพิจารณาถึงชนิดและประเภทของอาคารแล้วจะเห็นได้ว่าการใช้ที่ดินเพื่อก่อสร้างเป็นอาคารประเภทต่าง ๆ ดังนี้

อาคารประเภทที่อยู่อาศัย ประกอบด้วย บ้านเดี่ยว บ้านแฝด บ้านแถว อาคารชุด หอพัก และแฟลต หรืออพาร์ทเมนต์ เป็นต้น

อาคารประเภทอยู่อาศัยและพาณิชยกรรม ประกอบด้วย ตึกแถว ห้องแถว หรืออาคารสำนักงานที่มีการอยู่อาศัย เป็นต้น

อาคารประเภทพาณิชยกรรม ประกอบด้วย ตลาด ศูนย์การค้า โรงแรม อาคารสำนักงาน และอาคารร้านค้าต่าง ๆ เป็นต้น

อาคารประเภทสถาบันการศึกษา ประกอบด้วย โรงเรียนอนุบาล โรงเรียนประถมศึกษา โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนหรือวิทยาลัยอาชีวศึกษา สถาบันอุดมศึกษา โรงเรียนฝึกวิชาชีพ และสถาบันต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน เป็นต้น

อาคารประเภทสถาบันศาสนา ประกอบด้วย อาคารต่าง ๆ ของทุกศาสนา เช่น วัด โบสถ์ สุเหร่า มัสยิด ศาลเจ้าและฌาปนสถาน เป็นต้น

อาคารประเภทอุตสาหกรรม ประกอบด้วย โรงงาน และนิคมอุตสาหกรรม เป็นต้น

อาคารประเภทนันทนาการ ประกอบด้วย สนามกีฬา สวนสนุก สวนสาธารณะ สวนสัตว์ สวนหย่อม และสระว่ายน้ำ เป็นต้น

อาคารประเภทอื่น ๆ ประกอบด้วย การใช้ที่ดินเพื่อเป็นอาคารหลายประเภทรวมกัน โดยการผสมผสานกิจกรรมต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เช่น สนามกอล์ฟ ศูนย์ประชุมขนาดใหญ่ ศูนย์บันเทิง และกีฬา เป็นต้น

การใช้ที่ดินเพื่อเป็นอาคารดังที่กล่าวมาแล้ว พบว่าในการศึกษาค้างนี้จะได้นั้นถึงเรื่อง การใช้ที่ดินสำหรับอาคารศาสนาประเภทศาลเจ้าจีน ซึ่งเป็นการกำหนดมาตรการเกี่ยวกับการพัฒนาและการอนุรักษ์ต่อไป

สำหรับการใช้ที่ดินเพื่อกิจการอื่นที่มีใช่เป็นอาคารนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นการใช้อาคารที่อยู่นอกเขตชุมชนออกไป ซึ่งอาจกล่าวได้ ดังนี้

การใช้ประโยชน์เพื่อเป็นพื้นที่เกษตรกรรม ประกอบด้วย การเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ ประมง และป่าไม้ ซึ่งถือว่าแม้จะมีการก่อสร้างอาคารอยู่บ้าง แต่เป้าหมายหลักของการใช้ที่ดินประเภทนี้ คือ การเปิดพื้นที่ว่างเป็นส่วนใหญ่

การใช้ประโยชน์เพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ ประกอบด้วย บริเวณที่เป็นพื้นที่ป่าไม้ พื้นที่เป็นป่าสงวนแห่งชาติ ทั้งป่าบก และป่าเลน อุทยานแห่งชาติ เขตสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า และสงวนป่าต่าง ๆ เป็นต้น

การใช้ประโยชน์เพื่อการอื่น ๆ ที่เป็นพื้นที่ว่าง เช่น พื้นที่รับน้ำท่วม และพื้นที่รกร้างว่างเปล่า เป็นต้น

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าการใช้ที่ดินมีความสัมพันธ์กับอาคารอย่างใกล้ชิด กล่าวคือ หากมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินเกิดขึ้นก็ย่อมหมายถึงว่าสภาพต่าง ๆ บนพื้นที่บริเวณนั้นไม่ว่าจะเป็นอาคารหรือไม่ย่อมจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย หรือในทำนองกลับกันถ้าหากมีการเปลี่ยนแปลงการใช้อาคารหรือกิจการอื่น ๆ บนพื้นที่ดินก็จะทำให้ที่ดินในบริเวณนั้นเปลี่ยนแปลงไปด้วยเช่นกัน

2.3.2 ประเภทการใช้ที่ดินที่สำคัญ

การแบ่งประเภทการใช้ที่ดินขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันออกไป แต่อย่างไรก็ตามเพื่อความเข้าใจเบื้องต้น จึงขอกล่าวถึงการแบ่งประเภทการใช้ที่ดินตามแนวคิดต่าง ๆ ได้ ดังนี้

1) การแบ่งการใช้ที่ดินโดยทั่วไป¹⁴ แบ่งเป็น

- (1) พื้นที่ที่ควรอนุรักษ์ไว้ (Reservation Area) ได้แก่ บริเวณที่มีภูมิประเทศสวยงามที่สงวนพันธุ์สัตว์ป่า และสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ
- (2) พื้นที่ที่ใช้เป็นแหล่งผลิตต่าง ๆ เช่น บริเวณเกษตรกรรม ทุ่งเลี้ยงสัตว์ และป่าไม้ เป็นต้น
- (3) พื้นที่ที่ใช้เป็นแหล่งอุตสาหกรรม และบริเวณที่จะดึงดูดให้เกิดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การทำเหมือง โรงงาน เป็นต้น
- (4) พื้นที่ใช้สำหรับเป็นที่อยู่อาศัย และกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน รวมทั้งบริเวณร้านค้า โรงเรียน สถาบันต่าง ๆ และสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ เป็นต้น

¹⁴ Webster Donald H, Urban Planning and Municipal Public Policy Harper & Row Publishers NewYork, 1958 P 141

(5) พื้นที่ใช้เป็นเส้นทางคมนาคมและขนส่งประเภทต่าง ๆ และแนวทางเดินของ
สาธารณูปโภค

2) การแบ่งการใช้ที่ดินเกี่ยวข้องกับการใช้ที่ดินของเมือง¹⁵ แบ่งออกเป็นประเภท
ได้ ดังนี้

- (1) ใช้เป็นที่อยู่อาศัย
- (2) ใช้เป็นที่บริการสาธารณะสำหรับชุมชน เช่น โบสถ์ โรงเรียน โรงพยาบาล เป็นต้น
- (3) ร้านสรรพสินค้าต่าง ๆ
- (4) ย่านการค้าโดยทั่วไป รวมทั้งร้านซักรีดเสื้อผ้า ร้านค้าเกี่ยวกับรถยนต์
- (5) สถานเริงรมย์ต่าง ๆ
- (6) โรงงานโดยทั่วไปที่ก่อให้เกิดเสียงรบกวนบริเวณข้างเคียง
- (7) อุตสาหกรรมหนักซึ่งต้องการใช้พื้นที่มาก และก่อให้เกิดเสียงรบกวนบริเวณ

ข้างเคียง

3) การใช้ที่ดินเพื่อสาธารณประโยชน์¹⁶ การใช้ที่ดินเพื่อการดังกล่าวเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมาก เพราะเป็นพื้นที่ที่จัดไว้สำหรับบริการชุมชนโดยเฉพาะ เช่น ถนน เส้นทางขนส่งและอาคารที่เกี่ยวข้อง สาธารณูปโภค และอาคารสาธารณะต่าง ๆ เช่น โรงเรียน สถานศึกษา สนามเด็กเล่น และสวนสาธารณะ เป็นต้น

ในเขตการใช้ที่ดินเพื่อสาธารณประโยชน์ ถนนเป็นการใช้ที่ดินที่สำคัญที่สุด เพราะ

- (1) เป็นช่องทางในการสัญจร
- (2) เป็นช่องทางที่ให้แสงสว่าง และการถ่ายเทอากาศแก่อาคารบ้านเรือนต่าง ๆ
- (3) ใช้เป็นช่องทางป้องกันไฟไหม้
- (4) เป็นตัวกำหนดขนาด และรูปร่างของ Block

¹⁵ นิพนธ์ เมธินาพิทักษ์, ความรู้เบื้องต้นเรื่องผังเมือง กองผังเมืองรวม กรมการผังเมือง เอกสารโรเนียว กรุงเทพมหานคร

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 15

- (5) เป็นสถานที่วิ่งเล่นออกกำลังกายของเด็กในบางโอกาส
- (6) ผิวถนนใช้เป็นเส้นทางจราจรของยานพาหนะ และทางเท้า
- (7) ริมถนนใช้ติดตั้งเสาโทรเลขและไฟฟ้า
- (8) ได้พื้นถนนใช้วางท่อระบายน้ำ ท่อประปา และท่อโทรศัพท์ เป็นต้น

4) การใช้ที่ดินเพื่อการอื่นๆ ประกอบด้วย ¹⁷

- (1) สุสานหรือป่าช้า ควรอยู่ในประเภทสถาบันศาสนาหรือสาธารณูปโภค
- (2) อนุสาวรีย์ควรอยู่ในประเภทสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ
- (3) โรงพยาบาลสัตว์ ควรอยู่ในประเภทการพาณิชย์

5) การแบ่งประเภทการใช้ที่ดินของต่างประเทศ ¹⁸

- (1) Exclusively Residential Zone, Class 1
- (2) Exclusively Residential Zone, Class 2
- (3) Residential Zone
- (4) Residential Commercial Zone
- (5) Quasi - Commercial Zone
- (6) Commercial Zone
- (7) Residential / industrial Zone
- (8) Quasi - Residential Zone
- (9) Industrial Zone
- (10) Mixed Zone
- (11) Agricultural Zone

6) การแบ่งประเภทการใช้ที่ดินของกรมการผังเมือง ¹⁹ ในฐานะที่กรมการผังเมืองเป็นหน่วยงานที่ได้รับผิดชอบโดยตรงเกี่ยวกับการวางผังเมืองรวมและผังเมืองเฉพาะ รวมทั้งการวางผังประเภทอื่น ๆ และจากการศึกษาพบว่ากรมการผังเมืองได้กำหนดแบ่งการใช้ที่ดินตามการใช้อาคาร ดังนี้

¹⁷ นิพนธ์ เมธินาพิทักษ์, ความรู้เบื้องต้นเรื่องผังเมือง กองผังเมืองรวม กรมการผังเมือง เอกสารโรเนียว กรุงเทพมหานคร

¹⁸ City Planning Bureau, City of Kyoto "Kyoto City Planning"

¹⁹ กรมการผังเมือง กระทรวงมหาดไทย "แผนที่บริเวณชุมชนฉลอง และชุมชนราไวย์ จังหวัดภูเก็ต" มาตราส่วน 1 : 4000 หน้า 1

- (1) ที่พักอาศัยทั่วไป
- (2) ร้านค้าปนที่พักอาศัย
- (3) พาณิชยกรรม
- (4) โรงงานอุตสาหกรรม
- (5) โกดังเก็บสินค้า
- (6) วัด ศาสนสถาน
- (7) โรงเรียน สถาบันการศึกษา
- (8) สถานที่ราชการ กิ่งราชการ สาธารณูปโภค และสาธารณูปการ
- (9) คอกปศุสัตว์
- (10) สนามกีฬา สวนสาธารณะ สนามเด็กเล่น

การใช้ที่ดินดังกล่าวเป็นการแบ่งตามการใช้ที่ดินเป็นปัจจุบัน แต่เมื่อได้มีการกำหนดการใช้ที่ดินตามผังเมืองรวมแล้ว จะมีการกำหนดประเภทของการใช้ที่ดินที่แตกต่างออกไปอีก ทั้งนี้ อาจแตกต่างกันออกไปตามสภาพของแต่ละเมือง ซึ่งอาจสรุปเป็นการใช้ที่ดินประเภทสำคัญ ๆ ได้ ดังนี้

7) การแบ่งประเภทการใช้ที่ดินตามผังเมืองรวม²⁰ เนื่องจากการศึกษาในครั้งนี้ได้เลือกในเขตจังหวัดภูเก็ต จึงได้สำรวจเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวางผังเมืองรวมบนเกาะภูเก็ตแล้ว สรุปได้ว่าในขณะนี้กรมการผังเมืองได้วางผังเมืองรวมครอบคลุมพื้นที่เกาะภูเก็ตทั้งหมด แบ่งออกเป็น 8 ฉบับ คือ

ผังเมืองรวมเมืองภูเก็ต

ผังเมืองรวมชุมชนฉลองและชุมชนราไวย์

ผังเมืองรวมชุมชนท่าเรือน้ำลึกและชุมชนวิชิต

ผังเมืองรวมชุมชนป่าตองและชุมชนกะรน

ผังเมืองรวมชุมชนไม้ขาว และชุมชนสาคร

²⁰ สำนักงานผังเมืองจังหวัดภูเก็ต "บรรยายสรุปสำนักงานผังเมืองจังหวัดภูเก็ต" เอกสารโรเนียว สิงหาคม 2538, หน้า 7.

ผังเมืองรวมชุมชนเชิงทะเล และชุมชนกมลา

ผังเมืองรวมชุมชนเทพกระษัตรี ชุมชนป่าคลอก และชุมชนศรีสุนทร

ผังเมืองรวมชุมชนเกาะแก้ว ชุมชนรัชฎา และชุมชนกะทู้

ผังเมืองรวมทั้ง 8 ฉบับ ได้กำหนดการใช้ที่ดินที่แตกต่างกันออกไป แต่อาจสรุปเป็นการใช้ที่ดินที่สำคัญ ๆ ทั้งหมดได้ ดังนี้ คือ

- (1) ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นน้อย
- (2) ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นปานกลาง
- (3) ที่ดินประเภทพาณิชยกรรมและที่อยู่อาศัยหนาแน่นมาก
- (4) ที่ดินประเภทอุตสาหกรรมเฉพาะกิจ
- (5) ที่ดินประเภทอุตสาหกรรมและคลังสินค้า
- (6) ที่ดินประเภทชนบทและเกษตรกรรม
- (7) ที่ดินประเภทอนุรักษ์เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์ ศิลปวัฒนธรรมไทย
- (8) ที่ดินประเภทที่โล่งเพื่อนันทนาการและการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม
- (9) ที่ดินประเภทสถาบันการศึกษา
- (10) ที่ดินประเภทสถาบันศาสนา
- (11) ที่ดินประเภทสถาบันราชการ การสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ

จากการศึกษาในรายละเอียดของการกำหนดการใช้ที่ดินของผังเมืองรวมทั้ง 8 ฉบับ ที่จะมีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับการศึกษาครั้งนี้ คือ การใช้ที่ดินประเภทสถาบันศาสนานั้นพบว่า ไม่ได้กำหนดบริเวณที่เป็นศาลเจ้าจีนแยกออกมา กำหนดให้เป็นบริเวณโดยเฉพาะแต่อย่างใด แต่ได้กำหนดให้ศาลเจ้าจีนรวมอยู่ในการใช้ที่ดินหลักของผังเมืองรวมแต่ละผัง รวมทั้งไม่มีข้อห้ามในการที่จะใช้ที่ดินเพื่อเป็น ศาลเจ้าจีนแต่อย่างใด

2.4 แนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์อาคารเก่าของเกาะภูเก็ต

เนื่องจากการศึกษาในครั้งนี้ได้กำหนดหัวข้อเกี่ยวกับแนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาศาลเจ้าจีนในการพัฒนาเมืองและชุมชนภูเก็ต และจากการสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่าได้มีการศึกษาในลักษณะที่ใกล้เคียงกัน แต่เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมโดยการผังเมืองโดยการเน้นไปที่อาคารเก่าแบบชิโน-โปรตุกีส ซึ่งสามารถนำมาเป็นแนวทางในการศึกษาได้ ดังนี้

2.4.1 บทบาทของเมืองภูเก็ตในด้านการท่องเที่ยวด้านประวัติศาสตร์

จากแผนพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดภูเก็ต โดยองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยในสมัยนั้น ได้กล่าวถึงการท่องเที่ยวในจังหวัดภูเก็ตไว้ว่า

“..... สรุปแล้ว ภูเก็ตมีสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวมากมาย นอกจากแสงแดด หาดทราย ทะเล และความสันโดษแล้ว ภูเก็ตยังมีขนบธรรมเนียมประเพณีที่น่าสนใจ ... มีสถานที่ที่น่าสนใจทางประวัติศาสตร์ รวมความแล้วภูเก็ตมีทรัพยากรการท่องเที่ยวอยู่พร้อมมูล”

“..... ดังนั้น การพัฒนาที่ดินเพื่อการอยู่อาศัยและการค้าควรมีการวางผังเมืองจัดเป็นแหล่งชุมชนใหม่ โดยรักษาชุมชนเก่าไว้ให้คงสภาพเป็นสัญลักษณ์อันเก่าแก่ของจังหวัดภูเก็ตไว้ให้ได้มากที่สุด”⁽¹⁾

ในการวิจัยของ Hunting Technical Services Limited ได้กล่าวถึงบทบาทของภูเก็ต เป็นจุดศูนย์กลางการท่องเที่ยวอันดับ 1 โดยมีเขตอิทธิพลคือ พังงา ตะกั่วทุ่ง ตะกั่วป่า ท้ายเหมือง กระบี่ และจากที่เป็นศูนย์กลางประกอบกับมีทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้เมืองต้องทำหน้าที่บริการชุมชน จึงควรได้รับการวางแผนที่เหมาะสม ด้วยการขยายตัวและปรับปรุงย่านใจกลางเมือง ด้วยการเลือกอาคารหรือกลุ่มอาคารที่มีลักษณะเด่นควรแก่การรักษาซ่อมแซม พร้อมทั้งมีระบบการสนับสนุนและควบคุมการพัฒนาด้านการก่อสร้างที่จะมีขึ้นมาใหม่ ทั้งในแง่การเลือกที่ตั้ง แขนงผัง ขนาดและสัดส่วน และการออกแบบอื่น ๆ ให้สอดคล้องกับลักษณะของอาคารเก่าพิเศษอันมีอยู่เดิม อนึ่ง การวางแผนอนุรักษ์สำคัญมากสำหรับแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยวจากทุกส่วนของประเทศไทย และนักท่องเที่ยวโพ้นทะเลอีกด้วย

นอกจากนั้นในรายงานยังได้กล่าวไว้ว่า “แม้เราจะให้ความสำคัญสูงสุดกับการพัฒนาชายหาดและสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ แต่จะต้องให้ความสำคัญต่อการพัฒนาด้านสันตนาการและการพักผ่อนหย่อนใจด้านอื่น ๆ เช่น สนามกอล์ฟ พิพิธภัณฑ์ และการศึกษาเพื่อการอนุรักษ์ในตัวเมืองเก่า”

²¹ สำนักนายกรัฐมนตรี องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, แผนพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดภูเก็ต. (กรุงเทพมหานคร : ยุ่นฮัการพิมพ์, 2519) หน้า 50, 55.

สำหรับเหตุผลในการที่มีการเสนอแนะให้อนุรักษ์เมืองเก่า เนื่องจาก “เมืองภูเก็ต” ประกอบด้วยตึกเก่า ๆ มีลักษณะโดดเด่น เรียงยาวกันไปตามแนวถนนหลายสาย ซึ่งสะท้อนให้เห็นอิทธิพลยุโรปผสมจีนในสถาปัตยกรรมท้องถิ่น นี่คือนี่คือ สิ่งมีค่าที่จะก่อให้เกิดสสารรูปที่ดีแก่ผู้พบเห็น โดยเฉพาะนักท่องเที่ยว อย่างไรก็ตาม ในบริเวณเอกลักษณ์เหล่านี้ได้ถูกทดแทนด้วยอาคารสมัยใหม่มากขึ้น นั่นคือจะต้องอนุรักษ์บริเวณนี้ไว้ก่อนที่จะถูกแทนที่หมด ด้วยการทำการศึกษาในสวนใจกลางเมืองเก่าของภูเก็ตซึ่งให้เห็นถึงคุณค่าของอาคาร กลุ่มอาคารว่าควรค่าสำหรับการอนุรักษ์เพียงใด สถานศึกษาที่เกี่ยวข้องในแขนงสถาปัตยกรรม โบราณคดี ควรจะเป็นผู้มีส่วนจัดการโดยตรงในการศึกษาหาแนวทางที่เหมาะสมสำหรับการผดุงรักษา และหาประโยชน์ใช้สอยใหม่ที่เหมาะสมให้กับอาคาร กลุ่มอาคารเหล่านั้น พร้อมกันนั้นจะต้องเสนอด้วยเงินอุดหนุนจะมาจากที่ใด และกฎหมายควบคุมจะมีอะไรบ้างที่เป็นไปได้ พร้อมทั้งได้มีการย้ำว่า การวิจัยศึกษาบริเวณดังกล่าวจะต้องกระทำในด้านเศรษฐกิจ และสังคมด้วย เพื่อการเตรียมการอนุรักษ์อย่างสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมนั้น ²²

ในระดับการวิจัยเพื่อทำ Master Plan ของเกาะภูเก็ต ได้กล่าวถึงทัศนะทางด้านสถาปัตยกรรมและภูมิสถาปัตย์เกี่ยวกับการอนุรักษ์อาคารเก่าไว้ค่อนข้างน่าสนใจว่า

“..... สภาพแวดล้อมที่มนุษย์คุ้นเคยมากที่สุด สามารถก่อให้เกิดสสารรูปที่ดีหรือไม่ดีแก่การรับรู้ด้วยตา และการใช้สอย คือ สถาปัตยกรรม สสารรูปที่ดีจะก่อให้เกิดความประทับใจซึ่งหมายถึงแรงดึงดูดสำหรับนักท่องเที่ยว สถาปัตยกรรมจีนผสมยุโรป ซึ่งได้รับการปรับให้เข้ากับสภาพดินฟ้าอากาศของท้องถิ่น ก่อให้เกิดลักษณะเด่นพิเศษกับย่านการค้าใจกลางเมืองภูเก็ต คฤหาสน์เก่า ๆ และสถานที่ราชการบางแห่ง ผู้อยู่อาศัย ประชาชนในท้องถิ่น นักท่องเที่ยว นักวิชาการ ผู้ปฏิบัติวิชาชีพ เห็นพ้องต้องกันว่า การอนุรักษ์เป็นสิ่งจำเป็นกับสถาปัตยกรรมเก่าเหล่านั้น เพราะเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวที่สำคัญจุดหนึ่งที่จะต้องได้รับการจัดเตรียมแนวทางสำหรับการวางแผน ออกแบบ และควบคุมการพัฒนาไปพร้อม ๆ กันด้วย” ²³

2.4.2 ศาลเจ้าจีนอาคารเก่าแก่บนเกาะภูเก็ต

จากผลการศึกษาศักยภาพเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวภาคใต้ จังหวัดภูเก็ต พังงา และกระบี่ โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้รับความช่วยเหลือจากองค์การความร่วมมือระหว่างประเทศ

²² ดุษฎี ทายตะคุ, “ภูเก็ตการศึกษาในด้านอนุรักษ์สถาปัตยกรรมโดยการผังเมือง” วิทยานิพนธ์ การผังเมืองมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522 หน้า 11 - 12.

²³ เรื่องเดียวกัน

ของรัฐบาลญี่ปุ่น (JICA) ที่ได้ศึกษาแล้วเสร็จเมื่อเดือนมกราคม 2532 ได้เสนอแนวคิดในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัฒนธรรมที่สำคัญไว้ 3 โครงการ คือ

- ก. การฟื้นฟูอาคารประวัติศาสตร์ในเมืองภูเก็ต
- ข. การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในหมู่บ้านท่องเที่ยวเกาะปันหยี จังหวัดพังงา และหมู่บ้านพารา จังหวัดภูเก็ต
- ค. ศูนย์ทรัพยากรทางวัฒนธรรมอันดามัน

เนื่องจากในการศึกษาครั้งนี้มีความเกี่ยวข้องกับแนวคิดในเรื่องการฟื้นฟูอาคารประวัติศาสตร์ในเมืองภูเก็ต ซึ่งกล่าวได้ ดังนี้

1) การท่องเที่ยวในเมืองกับประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรม

แนวความคิดของการท่องเที่ยวในเมือง ควรพัฒนาให้มีความเบ็ดเสร็จในตัวเองจากสภาพภูมิอากาศแบบเขตร้อนชื้น สามารถสร้างสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้หลากหลายได้โดยพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์จีน โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวกลุ่มเอเชียที่นิยมการจับจ่ายใช้สอย ทัศนศึกษาและด้านวัฒนธรรม

โดยที่ใจกลางเมืองภูเก็ตช่วงถนนกลาง ประกอบด้วยกลุ่มอาคารต่างๆ ที่มีเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม สร้างในสมัยที่เกาะภูเก็ตมีความเจริญสูงสุดในราวศตวรรษที่ 19 นับเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่ายิ่ง และเป็นตัวอย่างที่หาได้ยากในประเทศไทย ซึ่งผลจากการสำรวจโดยกรมศิลปากรได้แสดงให้เห็นถึงคุณค่าทั้งทางด้านสถาปัตยกรรม ความสวยงามด้านศิลป ความภูมิใจในอาคารเก่าแก่เหล่านี้ เป็นต้น ซึ่งหากได้รับการดูแลและบูรณะที่ถูกต้องเหมาะสมแล้ว จะเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นความเจริญและการพัฒนาการทางเศรษฐกิจของเกาะภูเก็ตได้เป็นอย่างดี

2) การอนุรักษ์ศูนย์กลางเมืองภูเก็ตเพื่อฟื้นฟูพื้นที่ทางประวัติศาสตร์

เนื่องจากพื้นที่ศูนย์กลางเมืองภูเก็ตเป็นที่ตั้งของอาคารที่เป็นทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่มีความหลากหลาย เช่นอาคารตึกแถวแบบชิโน - โปรตุเกส ศาลเจ้า โรงเรียน สำนักงาน บ้านเรือน และสวนสาธารณะผสมผสานกัน แม้ว่าอาคารเหล่านี้จะไม่มีคุณค่าที่ จะควรแก่การอนุรักษ์เอาไว้ทั้งหมด แต่ตั้งอยู่ในย่านใจกลางเมืองภูเก็ตที่ควรจะได้รับอนุรักษ์และพัฒนาไปพร้อม ๆ กัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเหตุผลที่สำคัญ 4 ประการ คือ

- (1) เพื่อป้องกันสถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ สังคม และคุณค่าทางวัฒนธรรมของเมือง ไว้ตั้งแต่แรก ก่อนที่จะถูกรุกทำลายไป

- (2) เพื่ออนุรักษ์และส่งเสริมคุณค่าที่สำคัญของอาคารโบราณที่มีอยู่
- (3) เพื่อควบคุมหรือให้มีเทศบัญญัติเมืองพิเศษ โดยเฉพาะการห้ามทำลาย
- (4) เพื่อใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์มากที่สุดและกลมกลืนกับชีวิตสมัยใหม่

3) ระดับของการอนุรักษ์

หลังจากที่ได้มีการกำหนดเขตที่จะอนุรักษ์อาคารที่มีความเก่าแก่ และคุณค่าทางสถาปัตยกรรมสำหรับพื้นที่ใจกลางเมืองภูเก็ตแล้ว ในการศึกษาดังกล่าวได้แบ่งความสำคัญในทางประวัติศาสตร์ของอาคารทั้งหมดออกเป็น 4 ระดับ คือ

- (1) ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ขั้นแรก หมายถึง อาคารหรือสถานที่ที่เป็นตัวอย่างของวัฒนธรรมทางประวัติศาสตร์ นับเป็นสถาปัตยกรรมที่มีคุณภาพ ความงดงามและคุณค่าในทางสังคม จึงต้องบำรุงรักษาให้คงอยู่ตลอดไป
- (2) ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ขั้นที่ 2 หมายถึงอาคารหรือสถานที่ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์หรือสถาปัตยกรรมน้อยกว่าขั้นแรก แต่ก็ยังมีคุณค่าทางวัฒนธรรม ทาง สังคม และความงามอยู่บ้าง จึงควรสงวนรักษาไว้
- (3) อาคารอื่นที่กลมกลืนกับรูปลักษณะของพื้นที่ แม้ว่าจะไม่อยู่ในเกณฑ์ของประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน แต่ก็มีแบบ ขนาด วัสดุ และอื่น ๆ ที่เข้ากับลักษณะสถาปัตยกรรมของพื้นที่ จึงควรสงวนเอาไว้ หากยังไม่มีโครงการที่จะพัฒนาให้เป็นประโยชน์มากกว่านี้
- (4) อาคารที่ไม่กลมกลืนกับพื้นที่ อาคารที่มีแบบ ขนาดและวัสดุไม่เข้ากับลักษณะของพื้นที่ และไม่สามารถสนับสนุนความสำคัญของตัวเองให้เข้ากับบรรยากาศที่ต้องการได้ จึงควรมีการประเมินค่าและวางแผนพัฒนาใหม่

4) แนวทางการอนุรักษ์หรือโครงการฟื้นฟูอาคารทางประวัติศาสตร์ในเมืองภูเก็ต

โครงการฟื้นฟูอาคารประวัติศาสตร์ในเมืองภูเก็ต เสนอให้มีเขตควบคุมเพื่อการอนุรักษ์ โดยแบ่งการดำเนินงานออกเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

- (1) งานฟื้นฟู Pedestrian Mall จัดเป็นโครงการนำร่องที่มีความสำคัญอันดับแรก โดยการเลือกกลุ่มอาคารที่สำคัญ มีศักยภาพทางการท่องเที่ยวและความเป็นไปได้ในการพัฒนาสูงสุดในบริเวณกลุ่มอาคารที่ตั้งอยู่ตามถนนกลาง การดำเนินงานประกอบด้วย

- ก. บูรณะด้านหน้าอาคาร
- ข. พัฒนาสาธารณูปโภคที่จอดรถ

- ค. ปรับปรุงบาทวิถีและสภาพภูมิทัศน์
- ง. จัดให้มีกิจกรรมใหม่และการใช้ประโยชน์ที่ดิน
- จ. จัดสัญญาลักษณะขึ้น เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

(2) งานปรับปรุงความงามของพื้นที่ (District Beautification) การพัฒนาจะครอบคลุมพื้นที่อาคารสำคัญที่เด่น ๆ แต่ยังคงขาดการพัฒนาให้สมบูรณ์ การดำเนินงานประกอบด้วย

- ก. บูรณะอาคารต่าง ๆ
- ข. ปรับปรุงสาธารณูปโภค และพัฒนาสภาพภูมิทัศน์ในถนนสายอื่นที่เลือก

(3) งานปรับปรุงโบราณสถานที่มีอยู่เก่าและใหม่ (Old & New Life in Historical District) เนื่องจากอาคารบางแห่งในเขตโบราณสถานไม่สอดคล้องกลมกลืนกับรูปลักษณะของท้องถิ่น จึงสามารถจัดทำรายการปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงได้ และส่งเสริมโครงการใหม่ในพื้นที่ที่มีสภาพไม่กลมกลืนกัน

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าจากการศึกษาถึงทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของจังหวัดภูเก็ต และแนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์อาคารเก่าบนเกาะภูเก็ต รวมทั้งหลักการและวิธีการเกี่ยวกับเรื่องอนุรักษ์อาคารโบราณสถานแล้ว จะเห็นได้ว่านอกจากอาคารเก่าซึ่งเป็นตึกแถวที่มีความงามด้านสถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีสแล้ว ในพื้นที่ดังกล่าวยังเป็นที่ตั้งของศาลเจ้าจีนรวมอยู่ด้วย และศาลเจ้าจีนเหล่านี้บางแห่งสามารถถือเป็นโบราณสถานได้ทั้งในแง่ของอายุความเก่าแก่ และคุณค่าในทางศิลปกรรมทั้งภายในและนอกอาคาร ในประเทศที่สำคัญ คือ ศาลเจ้าจีนบางแห่งเป็นศูนย์รวมของพิธีการกินผัก ซึ่งถือเป็นประเพณีที่มีความสัมพันธ์ต่อสังคมของชุมชนภูเก็ตโดยส่วนรวมอีกด้วย ประกอบกับขณะนี้รัฐบาลของประเทศที่มีโบราณวัตถุสถาน ต่างก็มองเห็นแล้วว่าโบราณวัตถุสถานมิใช่เป็นแต่เพียงหลักฐานที่แสดงถึงความรุ่งเรืองของอดีตกาลเท่านั้น แต่เป็นสมบัติมีค่าอันสำคัญอย่างหนึ่ง และมีศักยภาพเป็นเครื่องประกันความพัฒนาก้าวหน้าในด้านอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศด้วย²⁴ ซึ่งเชื่อว่าการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จะได้นำแนวทางจากแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องมาพิจารณาประกอบกับข้อมูลสำหรับการกำหนดขนาดการอนุรักษ์และพัฒนาศาลเจ้าจีนให้สอดคล้องกับการพัฒนาสังคมและชุมชนเมืองภูเก็ตต่อไป

²⁴ กรมศิลปากร "ทฤษฎีและแนวปฏิบัติการอนุรักษ์อนุสรณ์สถานและแหล่งโบราณ" เอกสารกองโบราณคดี หมายเลข 1/2532 (บริษัท หิรัญพัฒน์ : กรุงเทพมหานคร) 2533 หน้า 39.